

גם אינו כבני ארבעים ערטייליים. נטולי מולדת ושפה ותרבות, כדרך שלא מדובר כאן בהתפתחויות אופייניות לקאמבודיה או לפיליפינים. הרברים נוגעים לצרפת. ואנשים שהם בני ארבעים זמנעלה בצרפת נמנים, כפי שאכן מעידים לנו כאן בהערות שוליים. עם בני הרור של 1968. כלומר, לא ילירי 1968, כי אם גברים ונשים שהיו בשנות העשרה המאוחרות או בשנות העשרים המוקדמות לחייהם בעת שהתחוללה בארצם. מהפכת הסטודנטים של 1968. לשון אחרת: המדובר ברור ביניים, לפחות מנקודת הראות שלנו היום: בין זה של 1945 או 1948: אנשים שהיו בגיל העשרה או בשנות העשרים המוקדמות כתום מילחמת העולם השנייה או בשנים הראשונות שלאחריה (הוא רור המדינה" שלנו בירשאל), לבין הרור שבמים אלה ממש, כעשרים שנה לאחר המהפכה של 1968, אלץ את ממשלת צרפת לחזור בה מכוונתה לבצע רפורמה אקדמית-תרבותית שיש בה, בין השאר, נסיגה מיקצת מאותם הישגים שהושגו על-ידי צעירי 1968 (כולל הפניית תלמידים מכוונת מעני הרוח והחברה, הבלתי-רדיוחיים כביכול מבחינה כלכלית, ואשר אין בהם די אפשרויות העסקה לאחר גמר הלימודים — כאן אין שום הברל בין צרפת לבין מערכת-גרמניה, אנגליה, הולנד או ישראל, למשל — למיקצועיות הטכנולוגיים שהמימשל הקפיטליסטי-טכנונר קראטי חפץ ביקרם).

ונשאלת השאלה: האם אכן קיים "רור של 1968", כמובן זה של תודעה קולקטיבית שגובשה על-ידי נסיכות החיים והנסיון המשותף והקירבה הביוגראפית? ואם כן — האם אכן קיים בישראל כדרך שהיא קיים בצרפת או בגרמניה (וכאן, בישראל, אולי נכנה אותו בשם "הדור של 1967", שנת מילחמת ששת-הימים וראשית המחלוקת על "ארץ-ישראל השלמה"). ואם אכן קיים דור כזה, בחינת הווייה קיבוצית שאפשר לתת בה סימנים, בצרפת, בישראל ואולי גם באנגליה (אנגליה הוא העירן הפוסט-אימי פריאליסטי), כמה הוא שונה מזה שלפניו, זה שגיבושו הנפשי הרעיוני חל בשנים 1945-1948, או מזה שבא אחריו, כלומר, זה היוצא לדרכו המיקצועית בעולם בשנה זו עצמה. החולפת בימים אלה עם קילולותיה, ובשנים שתבואנה אחריה, עם קילולותיה ובידורותיה, ואשר לו, לרור החדש הזה, כבר מתבקשים בני הארבעים-פלוס'מינוס של ימינו — בצדק או שלא בצדק — לפנות את הדרך.

(מאמר ראשון)

נתן זך

תיאטרון

הלאה שילטון העריצות

מולייר" בתיאטרון חיפה
מאת: מיכאל בולגאקוב
עברית: יעקב בסר ויהושע סובול
בימוי: גדליה בסר

מי שקבע על גיהנום המרכזי של המחזה מולייר של בולגאקוב הוא המאבק בין האמן לצנזורה עשה עוול גדול ליוצר הרוסי וגימר את יצירתו. על-פי דיווחי הביוגראפים אומנם נראה כי מה שהינחה את המחזאי בבחירת הנושא היה הרצון לצאת כנגד הצנזורה. ואולם מה שמצוי לפני הקהל אינם רצונות או כוונות של יוצר כלשהו כי אם התוצר המוגמר, ובמקרה זה — המחזה. ומחזהו של בולגאקוב יוצא כנגד דבריהם עקרוני ואימנתי הרבה יותר מאשר תופעת הצנזורה. הוא יוצא כנגד שילטון העריצות באשר-הוא, וכנגד העריצות הרתית כפרט. אומנם נכון, שאחת התוצאות השליליות של שילטון מחולט — מלוכני, דתי או כל צורה אחרת שילבש — היא אפשרות השלילה של חופש הריבור והביטוי האמנותי, אבל במחזה מולייר מסוכן המימסר הדתי הרבה יותר כשהוא מנסה לרובק את השותקים מאשר כשהוא משתיק את המדברים. ואשר למימסר המלוכני, שם מהווה השתקת האמן ושילת חופש האמנות צורה משנית של ריכוז, לעומת שלל אפשרויות העוול האחרות הפתוח לפני מימסר עריץ.

דומה שגם על פי המחזה שלפנינו מתפקדת הצנזורה בעולמו של לואי ה-14 מלך צרפת כעוד אקורד צורם בעולם דיסאראמוני מורכב, לא כמוקד פורענות מרכזי. המאמצים הננקטים, לקראת סוף ההצגה, להפנות את מירב תשומת הלב דווקא לעניין זה נראים, לפיכך, תמוהים.

דייוויד הוקני: דיוקן עצמי קולאז' צילומי (מתוך התערוכה במוסיאון תל-אביב)

יותר משהם תורמים להמחשת המסר הכולל של המחזה, דומה שהם מחלישים אותו. מאידך גיסא, יש להודות שגם בלא הפרשנות האקטואלית לוקה מחזהו של בולגאקוב בחסר. ואולי נכון יותר לומר עליו, שהוא לוקה ביתר, יותר מדי מרכיבים, יותר מדי פירוט, יותר מדי צורות והרכב, הרבה יותר מדי אריכות. ועם זאת ולמרות הכל — הצגה מעולה.

אין ספק: מה שהפך את הטקסט שלפנינו לחווייה תיאטרונת מרשימה היא, בראש וראשונה, מלאכת הבימוי המבריקה של גדליה בסר. על פני העלילה הטראגית, סיפור עליות ונפילות של המחזאי הצרפתי הגדול, השכיל הבימאי להשרות אווירה שנינונה מן הקטעים הקומיים המשובצים ביצירה ומפעילה סדר-כל המזכיר לא במעט את האווירה האופיינית לקומדיות המר-לייריות הידועות. בסר תירגם את העורך ואת המיותר שבטקסט לשפתן של הרבה דמויות-דקע מרשימות, הרבה עשייה חיונית, הרבה מישחק בנוסח הקומדיה זל ארטה והרבה תנועה עשירה בחלל הבימה. כך בסצינות הקומיות דוגמת סצינת הפתיחה והסצינות בארמון המלך, וכן בסצינות הקורות, כגון בחקירת המרקוז דאורסיני במרתפי "כת מקדשי הקודש". המרקוז מובא אל המקום ברור-לא-דרך ובאמצעות פתיח נשיי, וכל זה למען יוכל החוקר לספק לו לנחקר מידע האמור להכשיר את שמו של מולייר. מעין רוב מהומה על לא מאומה.

את רוב המהומה מכפילים הבימאי והיוצרים עימו עשרת מונים. כך מתרחשת הסצינה בצילו של צלוב אירי-ממדים, לרגלי גלגלי-עיניים אינקוויזיציוני ענק, כשלכל אורך הקורות ניצב בות דמויות עטות שחורים ומטילות אימה. כל כך גדול, כל-כך לא-מיציאותי, וכל-כך מתאים להגזמות הקומיות האופייניות למולייר. להצלחת ההצגה תרמו רבות גם איש התאורה ארייאן וקס; עדינה סובול שעיצבה את התלבושות; וכמובן — השחקנים שהגרילו הפעם עצות, וראשונה לכולם ליאורה ריבלין.

עדינה אלזני

תרבות מוספים סיפוריים

יותר ויותר מתברר כי צדקו אלה שהסתייגו מן העליה על הבריקאות כפרשת החילוני

האחרון. המדובר היה כנראה באמת במטרת דמה במישחק מכור ובתרגיל של "הוצאת עיזים מהחדר". התסריט כמו הוכן מראש, צפוי לכל פרטיו, על פי רצפט קבוע: החרפת שתיים-שלוש התבטאויות, ניבול-פה אחדים, הזמנת העיתונאי לחיווי השערוריה הצפויה. והרי לכם הסמרטוט האדום המונף לעיני שורי הצנזורה ותומכיהם בחזית הסיור שלנו. גם הם, כצפוי, נפלו בפח והוטמן להם על-ידי הבימאי הרוזי, כסופר-של-דבר הסדרו הרברים חישקל במשאומתן נוסח רחוב לילינבלום, אך כמובן לא לפני הבשלת היבול התיקשורת.

כמילים אחרות: מה שהיה לפנינו גם הפעם לא היה בלא "מחודטריק" שנועד לבחון את זרועות התמנון של הצנזורה ולהפעיל את מערכת-הנגד שלה — אנשי השלום עכשיו" של חופש היצירה בארץ — כמו גם את יריביהם ואויביהם המושבעים: מעין תרגיל הג"א מלווה בצפירות אועקה עולות ויורדות. "הספרי, גבוה, נאה, כיפה סיוגה בקצה תלתליו, לא מסרוב לשום מראיין (ההרגשה שלי — ש"צ), גורף את כל הקופה של מילחמת הצנזורה. ליד הנאות הנינוחה שלו בלטה בצוותא עוד יותר מראיתו הסגפנית של חנוך לוין, כותב יגאל סינה כידועות אחרונות. אף הוא, כרכים אחרים, הבחין בין נוצץ לנצץ. עתה, משהוסרו הבריקאות, שבו אנשי הרוח כלעומת שאבו, לא בלי תחושה כי נוצלו כראוי. תגובתו של הספרי כלפי מבקריו, שתפרסמה במדור מה הם אומרים (העולם הזה 2573): "הייתי רוצה להגיד לאנשים האלה שיקפצו לי" — דומה שביטאה סיפוק על מלאכה שעלתה יפה. מי יודע, אולי בעתיד יצטרך הוא לקפוץ להם.

אשר לנו, אנו עוד נחזור לנושא שנבקש דיווח מן התיאטרון הקאמרי על גורל כספי הקרן נגד הצנזורה אשר תוקם, א"ה, בכספי התמלוגים של המחזאי המקפץ.

"לא מסרב לשום מראיין" הוא גם המשורר החודר אל כפרו, האמן הגולה נעים עריירי, אשר גלגלי הכירכה המחזרתו אל הכפר מותירים חריצים עמוקים בכל אמצעי התיקשורת. בין שאר תגים המוצגים לראווה על מריו תקע גם תג אצ"ג. ואולם דומה ששנות-אור מפרידות בין האקספרסיוניזם המחושל של אורי צבי גרינברג לשיטתו של תלמידו עריירי. הנאות לא אחת נאויות ורכה כזו של נער מתבגר.

ניסיונותיו להחיל על עצמו קונטאציות של משורר פוליטי, באמצעות ועבוצמת מחבר כלב בית או ספר הקיסרוג והאמנה — נשוחה הארוכה ורצופת הסתירות עם ענת לויט במוסף הסיפורתי של דבר — נראים שלא-במקומם, שלא לומר: מגוחכים מעט. תזרתו אלי הכפר (זה שם סיפרו של עריירי) — טוב ויפה, ואין גם ספק שזכותו היתה לעשות זאת. אבל הרברים היו אולי נשמעים אמינים יותר בלא לזויה הקולני מדי של תיזמורת הבצורת המוכנה אצלנו להודמנויות הנדירות שבהן אנו מגלים סלחנות והתחשבות.

עוד "לא מסרב לשום מראיין" הוא אסיר העולם האינטליגנטי סמי אלקיים, המשתלב יפה יפה במיתחם הסיפורתי ואשר תהליך שיקומו מתמשך באחרונה על גבי שטיח ארום שפרשו להיטות, שערוי הממוחשבים של העיתון חדשות. וראה זה פלא: אף מבלי שנדרש להציג תעודת כשרות, כי מי תלמידו אצלנו להתיי פילין, ולוא גם בגיל מאוחר יחסית, זוכה במחילה אוטומאטית גם כאשר הוא ממזיז את הטוספות אל עורפו במקום אל המצח. בכלל, עיתון זה אשר טרם נימול סיפורותי אך מגלה סימנים ותיקים של שיפשוף בכל הנוגע לענייני פיללים, בידור וספורט, החמיץ באחרונה הודמנותיו לשלב כשורותיו את המשורר יוסי שרון, מחתני פרס ראשה-ממשלה לשנת תשמ"ו, אשר נתן את הסכמתו לערוך מעל דפיו מוסף סיפורתי של ממש. הגיליון הראשון אמור היה, ככל הנראה, לכלול תגובות של סופרים ואנשי-רוח על הכוונה לגרש מישראל את העורך הירושלמי אכרם הגיה. נמצא מי ששקל ושקל וסופו ששילח גם את העורך המיועד אל מעבר לנהר הסמבטיון, אולי ימצא שם את היהודים האדומים.

בין כך ובין כך נמשך קשר השתיקה סביב ספר שיריו החדש של המשורר ואיש הסקאנדאלים מנחם בן (בראון לשעבר), אשר ראה אור לפני כשלושה חודשים בסיועו הכספי — עזברה ראויה לציון בקריית-ספר שלנו — של ידירו ירון גולן, בן אומנם ידוע, כאמור, כאיש ריב ומדון, שוחזר שערוריות ופירסומת עצמית, אך אין בכך כדי להצדיק סוג כזה של צנזורה נקמנית ואולי גם פחדנית.

כיוון שמדובר בנושא המופעל בדרך כלל כנגד החוק ולא כנגד החלש, ייתכנ-גם-ייתכן שהחרם המאורגן שהוטל על שירים חדשים עשוי עוד לפעול, בחשבון אחרון, לזכותו של המשורר שרק מעטים עוררים על כישורו.

לפי שעה הוא יכול להתנחם כאימרה העתיקה, על פיה "מה שאינו הורג אותי — מחזק אותי".

שמעון צמרת

נחבאים אל הכלים

"איוה ציור יפה", קרא בהתפעלות צעיר אניגורו סטימצקי, רכימאן שאין עוררים על סמכותו, למראה שלושת ציורי השמן הקטנים התלולים מולו על אחד מכותלי התערוכה. 60 שנה אחר" שיקביצה יחד בבית ראובן בתל-אביב כרמלה רובין, אוצרת התערוכה והמנהלת רבת-התושיה של המישכן.

סטימצקי לא ידע ולא יכול היה לזהות את יוצרם של הציורים שלפניו. שכן עבודותיו של רוד — או, בלשון ידירי משכבר הימים: רודיקה — נבות לא נראו בתל-אביב במשך יותר משישים שנה. וביתר דיוק: מאז הוצגו בתערוכות צריף האהל של השנים 1926-7, שאת רושמים ואת האווירה המיוחדת להם משחזרת כרמלה רובין בהצלחה ניכרת בתערוכה היסטורית שהיתה מפארת את כתליו של כל מוסיאון בארץ. רודיקה נבות, מחלוצי העליה השלישית שהצטרף להטות אחרונה, כשורה עוד שכן ליד מעיין חרור, סידר להצטרף אל חבריו כשעקרו מן המעיין ועברו למישכנם החדש שעל הגיבעה. שנים אחרות נותר כשומר ליד המעיין האהוב עליו, כשהוא ישן בכרסל. לאחר-מכן עבר לבית אלפא. כיום הוא מתגורר במעלות שבגליל, בה הוא מוסיף לצייר.

אכן, התודעה האחרונה היו חודשי גילוי ועדנה לכמה יוצרים ותיקים, מהם ידועים ובעלי מוניטין, מהם נשכחים ונשכחים-למחצה. תחילה באה תערוכתו המרשימה של נחמיה שטנצל בגלריה שי נון, שגם בה הוצגו עבודות פרי שישים השנים האחרונות, שמעולם לא נראו במרכז. התוצאה היתה אחת ההצלחות המיסודיות של העונה: מרבית היצירות נתפרו ממש על-ידי אספני ציור הגוף הארצישראלי. בימים אלה נערכת באולם החדר בוטיסטיקו (רח"ל בן סרוק 10) בתל-אביב תערוכתו של הצייר הוותיק אניגורו קיפניס, קרוב ממשפחה של משורר שירי-הילדים לוי קיפניס. בימים אלה גם הולכת ונשלמת הרפסת האלבום המוקדש ליצירתה של הציירת ופסלת הקראמיקה ג'ירה כרג, מראשו נות עין-הוד ומחלוצות הציור לתיאטרון בארץ ישראל. אלבום מיוחד-בימוי נוסף יוצא לדרך הוא זה של הציירת הוותיקה ציונה גור, אמו של חבר-הכנסת אברהם כידעו, שאף זכתה לכך שבול ישראלי יוקדש ליצירתה. יהיה זה אלבומה השני של הציירת, והוא יכלול כעיקר עבודות שצוירו על נייר כסף.

חיים

הבהרה

במוסף סופשבוע האחרון של העיתון מעריב יוחסו לי הרברים הבאים שהופיעו בעמוד התוכן של העולם הזה (מס' 2573) בקשר עם מאמרי ב"הף חדש" על כינוס שיריה של הבצללת חבשוש: "סופר שחצן ומשורר מתנשא, נביא בעיני עצמו, סופר את מיכתביה מתוך האות המנססניה. עכשיו, אחרי התאבדותה, מתפרסמים שיריה — יצירתה האמיתית והמרגשת של הבצללת חבשוש: לכתוב מחדש משהו שקולקל..."

רצוני לנצל הזדמנות זו כדי להבהיר כי הרברים המתפרסמים בעמוד תוכן העניינים לא נכתבו גם הפעם, כדרך שמעולם לא נכתבו בעבר, לא על ידי ולא על-ידי שותפי לעריכת המוסף לספרות, שמעון צמרת. יתר-על-כן, איש משנינו גם לא ראה את הרברים לפני פירסומם, כך, מכל מקום, היה הנהוג עד כה.

לגופו לא דברי: מה שכתבתי אני — כתוב במאמרי על שיריה של הבצללת חבשוש המנוחה. מה שלא כתבתי — לא כתבתי. בוודאי שלא היה בכוונתי לרונ את פנחס שדה, לא כפרישה זו של חיי הפרטיים ואף לא ככל פרישה אחרת, כדרך שלא היה בכוונתי להצמיד לו כינויים אלה או אחרים. ראויים הם שיריה של הבצללת חבשוש שנקרא אותם, סופי-סוף, כאילו לא היה פנחס שדה קיים בחייה וראוי הוא פנחס שדה — משורר נכבד ובעל ערך, חרף כל התבטאויותיו האומיות ללות והפוזות המשחיתות שלו — שנקרא ביצי-רותיו ונתרשם מהן כאילו לא היתה הבצללת חבשוש בעולמו.

נתן זך

עורך נתן זך